

Bibelen er den bedste tyske bog

"Bibelen er den bedste tyske bog. Sammenlignet med Luthers bibel er næsten alt andet bare "litteratur" – en ting, som ikke er vokset frem i Tyskland, og som derfor ikke er vokset ind i og vokser ind i tyske hjerter – sådan som Bibelen har gjort det." Ordene tilhører den tyske filolog og kristendomskritiker Friedrich Nietzsche, og viser noget af den til tider grænseløse beundring for Martin Luthers bibeloversættelse, der om noget gav sproget ny tyngde og kraft.

For Nietzsche er der næsten ikke noget, der i sproglig kraft kommer op på siden af Luthers bibel. Den sproglige veloplagthed og åndfulde kraft, som Luthers bibel rummer, har i den grad inkarneret ånd og evangelisk kristendom, ikke alene i det tyske folk, men også i hele den evangeliske bevægelse, som udgik fra reformationen.

Og det var også et pragtværk, Luther sammen med sin arbejdsgruppe Collegium Biblicum endelig fik udgivet i 1534 efter års arbejde. Det er ikke alene en oversættelse; det er i en vis forstand en ny bibel, der her gives til verden. En bibel, der ikke er bogstavret, men åndfuld og derved fuld af liv. Man kan på sin vis sige, at Luther og medoversætterne skriver Bibelen på ny; denne gang ikke på hebraisk og græsk, men på tysk. For Bibelen skal ikke alene oversættes; den skal indoptages i et sprog. Derfor kan man med en vis ret sige, at oversættelser af Bibelen ikke findes. Der findes nyskrivninger i en ny kultur og i et nyt sprog. Ligeledes skal ved mission og forkyndelse kristendommen ikke "oversættes"; men netop inkarneres i en kultur. Kristendom er ikke en særlig kulturel størrelse opstået i en 2000 år gammel kultur og sprogdragt, men er netop ånd inkarneret og udfoldet i enhver kultur, der tager imod. Således skal Luthers bibel også forstås.

Luthers bibelarbejde tog sin begyndelse i det ufrivillige eksil på Wartburg (den 4. maj 1521-6.marts 1522), hvor han var havnet efter at have forsvaret den evangeliske sag over for kejser og kirke. På Wartburg greb han fat i Erasmus af Rotterdams filologiske udgivelse af Det Nye Testamente på græsk fra 1516 og arbejdede her i 10 måneder på en oversættelse, der endelig udkom som "Das neue Testament Deutsch" den 25. september 1522 – derfor kaldet Septembertestamentet – og således, at det kunne komme til salg på Leipzig Marked, som foregik fra den 29. september til den 6. oktober.

Luther siger selv, at han begyndte oversættelsesarbejdet på baggrund af en opfordring fra Philip Melanchthon, hvilket nok kan være korrekt; men væsentligt var det for ham at have en solid oversættelse af Bibelen til at udbygge og understøtte den nye teologi, som nu brød frem, og som forstod sig som først og fremmest grundet i Skriften og ikke i traditionen.

Oversættelsen på Wartburg var en stor opgave. Luther oversatte omkring 11 sider om dagen og sagde selv om arbejdet, at man ikke skal spørge bogstaverne i det latinske sprog om, hvorledes man taler tysk; men man bør spørge husmoderen, børnene og manden på markedet, hvorledes man taler sproget.

Luther viste ved denne forståelse også, hvorledes hans teologi skal opfattes: Der er ikke tale om en latinsk kultur, der skal indbygges i en tysk. Kristendom er ikke en kulturkamp mellem to opfattelser (eksempelvis tro og viden eller religion og nation), der skal strides, men er en åndeliggørelse af noget, der i forvejen er til stede. Der er tale om en inkarnation i noget, der allerede er.

Kristendommen bruger det tyske sprog og folk, og gennem denne brug bliver sproget og folket kristent.

Der er mange myter om Luthers ophold på Wartburg. Selv kaldte han opholdet, som foregik under forklædning som junker Jörg, for et ophold i fuglenes rige. En af myterne er, at djævelen selv skulle have åbenbaret sig for Luther under hans slidsomme oversættelsesarbejde, og at Luther for at fordrive den onde selv, skulle have kastet sit blækhus efter ham. I hvert fald skal Luther have sagt, at han på Wartburg kastede med blæk efter djævelen! Således kunne man i mange århundreder på Wartburg i Luthers studiekammer, som stadig kan ses den dag i dag, bese en blækklat på væggen, der hele tiden blev holdt ved lige, og således beskue stedet for, hvor dette slag skulle have fundet sted. Heldigvis er man i dag holdt op med det tøjeri, for det er en misforståelse af Luthers ord. Når Luther kaster med blæk efter djævelen på Wartburg, hentyder han til sin bibeloversættelse, hvor han med blækkets ord, som udfolder den hellige skrift, holder den onde på afstand. Bibelen holder den onde på afstand.

Som en parentes til Luthers septembertestamente kan siges, at hertug Georg i november 1522 udstedte en forordning, der forbød Luthers oversættelse og endog forbød, at man ejede den. Dette foranledigede Luthers store skrift om den verdslige øvrighed, der analyserer grænserne for statens magt, og som i øvrigt viser, at reformationen også var en kamp på ytringsfrihed.

Luthers oversættelse blev selvfølgelig angrebet fra flere sider. Et kernested for Luther er Rom. 3, 28, som i Luthers oversættelse lyder: "Vi mener derfor, at et menneske bliver gjort retfærdig uden lovens værk, men alene gennem troen." Problemet er her ordet "alene", der ikke optræder i den græske tekst. Forvansker Luther ikke her den hellige skrift? Men det afgørende er jo, at det ikke er skriftens bogstav, der skal følges, men skriftens ånd, og ånden i skriften taler umisforståeligt om "troen alene". Sandt er det, at ordet "alene" ikke findes på dette sted i Romerbrevet; men det er det, der menes. Luther udfolder dette hermeneutiske problem på fornem vis i skriftet "Om oversættelse; et åbent brev" fra 1530. Det afgørende er den ånd, som Bibelen er skrevet i, ikke bogstavet. Ånden gør levende. Bogstaven slår ihjel. Endnu et udsagn om, at det ikke er ordet, der oversættes, men ånden, der inkarneres.

I årene efter Septembertestamentet udkommer flere af de enkelte bibelskrifter på vegne af Collegium Biblicum, og allerede i 1524 er flere dele af Det Gamle Testamente på gaden. Men især Jobs bog og profeten Esajas volder oversættelsesgruppen kvaler. Luther fortæller, at et enkelt ord kan opholde dem i flere dage, førend de har fundet det helt rigtige udtryk.

Endelig i 1534 udkommer Luther-Bibelen som pragtværk i to bind med træsnit af Lucas Cranach. Selvom prisen for værket var høj, blev den solgt i store oplag og dannede grundlag for utallige oversættelser helt op i vor tid. I 2003 udkom den som faksimile i en fornem udgave på Taschen forlag, hvor enhver kan studere ordenes tyngde og budskabets lethed.

For Luther var ord verden. Ord hos Luther betegnede ikke bare noget. De var noget; ord var for Luther ikke blot noget, der betegnede noget andet. Ordet var, hvad det sagde. Ordet grundlagde for ham en verden, og Bibelen var for ham den verden, der kunne leves i. Han levede i den gode tro på, at ordet var blevet kød, og nu havde han ved et gigantisk oversættelsesarbejde gjort det kristne ord tysk. Ordet havde nu også fundet

plads her. Gennem bibeloversættelse – og Luthers salmer ikke at forglemme – fik den evangeliske bevægelse sit folkelige gennembrud og grundfæste.

Luther anså selv bibeloversættelsen som noget af det væsentlige i sit teologiske arbejde og siger selv i en af sine bordtaler om den tyske bibel: "Skriften er en kæmpe skov; men der er ikke et eneste træ i den, som jeg ikke har rystet med min egen hånd ... Den tyske bibel (og det er ikke for at fremhæve mig selv, for værket fremhæver sig selv) er så god og præcis, at den er bedre end alle andre udgaver, græske eller latinske, og man kan finde mere i den end i alverdens kommentarer."